

ปัญหาในการนำหลักการของมาตรา 444 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาใช้ในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

ปิ่นมณี คชสิทธิ์*

รองศาสตราจารย์ ดร.อภิญญา เลื่อนนวิ**

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาทฤษฎีและหลักการที่เกี่ยวข้องกับการนำกระบวนการพิจารณาและการนำมาตรา 444 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาบังคับใช้ในวิธีพิจารณาของศาลปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการไม่มีวิธีพิจารณาคดีปกครองสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะ ภาระการพิสูจน์ในคดีปกครองสิ่งแวดล้อม และตั้งข้อสงวนในการเปลี่ยนแปลงคำพิพากษา รวมทั้งศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมต่างประเทศและประเทศไทย ตลอดจนวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นจากคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย เพื่อศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหที่เหมาะสม และสามารถแก้ไขปัญหอันเกิดจากกฎหมายของประเทศไทย

จากการศึกษาพบว่า เกิดปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการนำกระบวนการพิจารณาและการนำมาตรา 444 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาบังคับใช้ในวิธีพิจารณาของศาลปกครองด้านสิ่งแวดล้อม ดังนี้ 1) ปัญหาเกี่ยวกับการที่ไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับวิธีพิจารณาคดีปกครองในการใช้อำนาจขยายระยะเวลาเปลี่ยนแปลงคำพิพากษา 2) ปัญหาเกี่ยวกับความเป็นไปได้ในการนำบทบัญญัติหลักการทางคดีแพ่งมาใช้ในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และ 3) ปัญหาเกี่ยวกับการบังคับใช้มาตรา 444 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ประชาชนผู้ได้รับความเดือดร้อนเสียหายจากสารพิษที่ตกค้างในร่างกายไม่ได้รับการคุ้มครองเยียวยาอย่างเป็นธรรม กล่าวคือ การไม่มีวิธีพิจารณาคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะทำให้ศาลปกครองต้องนำหลักทั่วไปของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้บังคับ แต่เนื่องจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ใช้บังคับกรณี queกรณีมีสถานะที่เท่าเทียมกัน ส่วนคดีปกครองนั้นจะมีหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาเกี่ยวข้อง อีกทั้ง คดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมีผลกระทบต่อประชาชนจำนวนมาก ส่งผลต่อสิทธิชุมชน ชุมชนท้องถิ่น และชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม

* นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

** ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นควรให้นำแนวคิดและทฤษฎีของกฎหมายมหาชน ได้แก่ ทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล หลักความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม หลักความได้สัดส่วน หลักความน่าจะเป็น และหลักการพิจารณาคดีของญี่ปุ่น สาธารณรัฐฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา และอังกฤษ มาปรับใช้ในประเทศไทย เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ โดยประเทศไทยควรมีบทบัญญัติวิธีพิจารณาคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะ และกำหนดการพิจารณาพิพากษาของผู้ฟ้องคดีสามารถแสดงพยานหลักฐานให้ศาลเห็นว่าตนได้รับความเดือดร้อนเสียหายอย่างไรก็เพียงพอแล้ว สำหรับประเด็นค่าเสียหายในอนาคต ศาลควรที่จะพิจารณากำหนดระยะเวลาในการข้อสงวนสิทธิในการแก้ไขคำพิพากษาไว้ไม่เกิน 10 ปี นับแต่วันที่มีคำพิพากษาคำสั่ง ทั้งนี้ ตามร่างพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม พ.ศ. .... และหากความปรากฏต่อศาลในระหว่างระยะเวลาที่กำหนดว่าข้อเท็จจริงตามที่ศาลตั้งข้อสงวนไว้ในวันได้เกิดขึ้นหรือเปลี่ยนแปลงไป ศาลพึงดำเนินการได้สวนข้อเท็จจริงในเรื่องดังกล่าวให้ชัดเจนและอาจมีคำพิพากษาในส่วนที่ได้มีการตั้งข้อสงวนไว้ก็ได้ ทั้งนี้ ตามคำแนะนำของประธานศาลปกครองสูงสุด ในการดำเนินคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

1. บทนำ

จากการศึกษาผู้วิจัยพบปัญหาในการนำหลักการของมาตรา 444 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาใช้ในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในประเด็นดังต่อไปนี้

1.1 ปัญหาเกี่ยวกับการที่ไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับวิธีพิจารณาคดีปกครองในการใช้อำนาจขยายระยะเวลาเปลี่ยนแปลงคำพิพากษา เนื่องด้วยศาลปกครองได้นำพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดี พ.ศ. 2542 มาใช้ในการดำเนินคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม แต่เนื่องจากคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้นมีผลกระทบต่อประชาชนเป็นจำนวนมาก และอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อระบบนิเวศน์และทรัพยากรของชาติ ทำให้การนำพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2452 มาปรับใช้ในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไม่สามารถเยียวยาความเดือดร้อนเสียหายได้อย่างแท้จริง กล่าวคือ พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวมิได้ให้อำนาจศาลในการกำหนดค่าเสียหายให้ครอบคลุมถึงค่าเสียหายต่างๆ ตามข้อเท็จจริงในแต่ละคดี เช่น ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล หรือค่าใช้จ่ายในการตรวจติดตามอาการป่วยหลังจากวันฟ้อง ค่าเสียหายทางด้านสุขภาพ ค่าขาดประโยชน์ ค่าเสียหายในอนาคต ค่าเสียหายทางด้านจิตใจ หรือค่าเสียหายมิใช่ตัวเงิน เป็นต้น ดังนั้น การดำเนินคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจึงมีความจำเป็นที่จะต้องออกคำสั่งตามคำพิพากษาให้ครอบคลุมถึงความเสียหายดังกล่าว

1.2 ปัญหาเกี่ยวกับความเป็นไปได้ในการนำบทบัญญัติหลักการทางคดีแพ่งมาใช้ในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม สืบเนื่องจาก เมื่อศาลปกครองไม่มีวิธีพิจารณาคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะ ทำให้คดีสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในอำนาจพิจารณาของศาลปกครองต้องนำหลักกฎหมายแพ่งมาใช้ใน

การพิจารณากำหนดค่าเสียหาย เช่น มาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่า ผู้ใดจงใจ หรือประมาทเลินเล่อทำต่อบุคคลอื่น โดยผิดกฎหมายให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิดจำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น จากบัญญัติข้างต้นจะเห็นได้ว่า ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เมื่อบุคคลใดได้รับความเสียหายจากการกระทำ “โดยผิดกฎหมาย” บุคคลนั้นมีสิทธิเรียกค่าเสียหายตามกฎหมายได้ก็ต่อเมื่อสามารถพิสูจน์ว่าได้รับความเสียหายและมีหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ในการดำเนินการตามขั้นตอนกระบวนการพิจารณาของศาล ฉะนั้น จึงเห็นได้ว่าในปัจจุบัน การที่ศาลปกครองซึ่งใช้ระบบไต่สวนนำหลักทั่วไปว่าด้วยความรับผิดชอบละเมิดมาปรับใช้ในคดีปกครองสิ่งแวดล้อม โดยมีได้มีการบัญญัติว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการเยียวยา ค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนไว้โดยเฉพาะนั้น ยังไม่สามารถคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายได้อย่างแท้จริง

1.3 ปัญหาเกี่ยวกับการบังคับใช้มาตรา 444 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เนื่องด้วย การที่ศาลปกครองซึ่งใช้ “ระบบไต่สวน” แต่ไม่มีวิธีพิจารณาคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะ โดยศาลได้นำหลักละเมิดทั่วไปซึ่งเป็น “ระบบกล่าวหา” มาใช้บังคับในการพิจารณาพิพากษาคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยที่ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมส่งผลกระทบต่อสิทธิประโยชน์ของสาธารณชนและการบริหารราชการแผ่นดินโดยรวม การที่ศาลนำหลักละเมิดทั่วไปมาใช้บังคับซึ่งเป็นระบบกล่าวหา จึงก่อให้เกิดความไม่ยุติธรรมกับประชาชนผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนเสียหาย ยกตัวอย่างเช่น เมื่อผู้ได้รับสัมปทานจากการประกอบกิจการเหมืองแร่ได้ปล่อยน้ำที่มาจากแร่แต่งแร่ลงสู่แม่น้ำ ทำให้สารพิษจากการประกอบกิจการดังกล่าวไปสะสมอยู่ในแม่น้ำ พื้นดิน หรือการปล่อยควันพิษไปในอากาศโดยไม่มีการบำบัดก่อน และเมื่อประชาชนในบริเวณโดยรอบเขตประทานแร่ ได้นำน้ำจากในแม่น้ำดังกล่าวมาอุปโภคบริโภคหรือไปจับสัตว์น้ำหรือพืชผักในบริเวณดังกล่าว ซึ่งมีสารพิษจากการประกอบกิจการสะสมอยู่ ประชาชนเหล่านั้นก็จะได้รับสารพิษเข้าสู่ร่างกาย และเมื่อมีปริมาณที่มากพอก็จะแสดงอาการออกมา ซึ่งขึ้นอยู่กับปริมาณที่ได้รับ ฮอร์โมน เพศ อายุ และความแข็งแรงของร่างกาย และหากประชาชนเหล่านั้นประสงค์จะได้รับการเยียวยาจะต้องแสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ว่าตนได้รับความเสียหายอย่างไร นอกจากนี้ การที่ศาลนำมาตรา 444 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้บังคับ ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวจำกัดกรอบในการสงวนสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษาเพียงแต่ 2 ปี จึงไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันที่มลพิษจากสิ่งแวดล้อมทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

2. หลักการและทฤษฎีทางกฎหมายมหาชนเกี่ยวกับวิธีพิจารณาคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

2.1 ทฤษฎีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี

สิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์และระบบนิเวศซึ่งบุคคลแต่ละคนเป็นผู้ทรงสิทธิที่จะรักษาสิ่งแวดล้อมและควบคุมคุณภาพของสิ่งแวดล้อมเพื่อการดำรงอยู่ของชีวิต เมื่อ

คุณภาพสิ่งแวดล้อมถูกทำลายเนื่องจากมลพิษบุคคลที่ได้รับผลกระทบนั้นก็สามารถบังคับตามวัตถุประสงค์นี้ได้ โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงว่าให้เกิดความเสียหายหรือภัยอันตรายขึ้นกับชีวิต ทรัพย์สิน และสุขภาพอนามัยของผู้คนมากน้อยเพียงใดหรือไม่

2.2 ทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล

เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นและเข้าสู่กระบวนการพิจารณาตัดสินของศาลแล้ว ศาลต้องพิจารณาจากการกระทำกับความเสียหายว่ามีความสัมพันธ์กันหรือไม่ กล่าวคือ ถ้าการกระทำและความเสียหายเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกันแล้ว ผู้กระทำต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้น แบ่งออกได้เป็น 2 ทฤษฎีคือ

(1) ทฤษฎีความเท่ากันแห่งเหตุหรือทฤษฎีเงื่อนไข

ทฤษฎีนี้ถือหลักว่าถ้าไม่มีการกระทำดังที่ถูกกล่าวหาแล้วผลจะไม่เกิดขึ้น ดังนั้น ต้องถือว่าผลที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลที่เกิดจากการกระทำที่ถูกกล่าวหา แม้ผลอันหนึ่งอาจเกิดขึ้นได้จากเหตุหลายๆ ประการ ถ้าการกระทำของจำเลยเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดผลอันนั้นขึ้น จำเลยต้องรับผิดชอบหรืออาจกล่าวในรูปเงื่อนไขได้ว่า การกระทำของจำเลยเป็นเงื่อนไขให้ผลเกิดขึ้น ซึ่งถ้าไม่มีการกระทำของจำเลย ผลนั้นก็绝不会เกิดขึ้นแสดงว่าผลนั้นเกิดขึ้นเพราะการกระทำของจำเลย จำเลยต้องรับผิดชอบ จะเห็นได้ว่าทฤษฎีนี้ยึดหลักเกณฑ์ในเรื่องธรรมชาติเป็นข้อใหญ่ และถือว่าเหตุทุกๆ เหตุเท่ากัน และทุกๆ เหตุทำให้เกิดผลขึ้นได้

(2) ทฤษฎีมูลเหตุที่เหมาะสม สำหรับทฤษฎีนี้มีหลักว่า บรรดาเหตุทั้งหลายที่ก่อให้เกิดผลขึ้นนั้นผู้กระทำการจะต้องรับผิดชอบเฉพาะแต่เหตุที่ตามปกติย่อมก่อให้เกิดผลเช่นนั้นเท่านั้น ซึ่งผลที่เกิดขึ้นจะต้องไม่ห่างไกลจนความคิดเห็นของคนธรรมดาไม่สามารถคาดหมายได้

2.3 ทฤษฎีหลักความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม

หลักความยุติธรรมทางด้านสิ่งแวดล้อมเป็นหลักที่มุ่งเน้นกระบวนการซึ่งนำมาสู่ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมและการคุ้มครองเยียวยาผู้ที่ได้รับความเสียหายให้เหมาะสมและเป็นธรรม

2.4 ทฤษฎีหลักความได้สัดส่วน

หลักความได้สัดส่วนเป็นหลักการขั้นพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้อำนาจกับผู้ตกอยู่ภายใต้อำนาจบังคับให้ผู้ใช้อำนาจจำกัดสิทธิและเสรีภาพของผู้ที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของตนอย่างเพียงพอถึงแม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเสรีประชาธิปไตยส่วนใหญ่จะมีได้บัญญัติกำหนดหลักกฎหมายนี้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ก็ถือกันว่าเป็นหลักรัฐธรรมนูญทั่วไปและมีค่าบังคับเสมอกันกับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญทุกประการ ซึ่งประกอบไปด้วยหลักการ 3 หลักการด้วยกัน คือ

- (1) หลักความสัมพันธ์ผล
- (2) หลักความจำเป็น และ
- (3) หลักความได้สัดส่วนอย่างแคบ

2.5 ทฤษฎีหลักความน่าจะเป็น

การพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลอีกแนวหนึ่งที่เกิดจากการตระหนักว่า การพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลในคดีที่มีการเรียกร้องความเสียหายอันเกิดจากมลพิษหรือวัตถุที่มีพิษมีความยากลำบากเพราะมีปัญหาเรื่องความไม่แน่นอนทางวิทยาศาสตร์ คือการนำทฤษฎีความน่าจะเป็นมาใช้ ซึ่งทฤษฎีนี้มาจากหลักทางคณิตศาสตร์และได้มีการนำมาประยุกต์ใช้ในหลายเรื่อง ความทั้งในการพิจารณาพิพากษาคดีด้วย

3. การพิจารณาคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษต่างประเทศและประเทศไทย

3.1 การพิจารณาคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษของต่างประเทศ

3.1.1 ญี่ปุ่น คดีโทยามะ (TOYAMA CASE) (คดีโรคิไต – อีไต ที่จังหวัดโทยามะ)

คดีนี้เกิดขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1979 ที่เมืองโทยามะ มีสาเหตุมาจากสารดีบุก เรียกว่า โรคิไต – อีไต เดิมที่เมืองดังกล่าวได้เกิดแผ่นดินไหวทำให้สารเคมีแตกกระจาย ต่อมาได้มีการทำเหมืองแร่ดีบุก ซึ่งอยู่ห่างจากแหล่งชุมชนที่ประชาชนอยู่อาศัยประมาณ 100 กิโลเมตร โดยเหมืองแร่ได้ปล่อยสารดีบุกลงสู่แม่น้ำ ซึ่งประชาชนในชุมชนดังกล่าวได้จับปลาในแม่น้ำมาบริโภคทำให้เป็นโรคิไต – อีไต ประชาชนจึงได้ฟ้องร้องให้เหมืองแร่ชดเชยค่าเสียหายต่อศาล ซึ่งต่อมาศาลได้พิพากษาให้เหมืองแร่ชดเชยค่าเสียหายให้กับประชาชน โดยถือหลักว่า “แม้จะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าผลกระทบเกิดจากเหมืองแร่หรือไม่ เนื่องจากระยะทางห่างไกลกัน แต่ถ้าพิสูจน์ได้ว่าเป็นโรคดังกล่าว และเหมืองแร่มีสารดีบุกจริง ก็เพียงพอแล้ว โดยไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ว่า เหมืองแร่นั้นทำให้เกิดสารดีบุกในแม่น้ำด้วย โดยผู้ป่วยด้วยโรคนี้อาจมีอาการเมื่อยล้ากระดูก ปวดสะโพก ปวดหลัง และทุกข์ทรมานจากการปวดตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย แม้เพียงไอก็รู้สึกเจ็บปวดราวกับว่ากระดูกหัก จนผู้ป่วยต่างร้องว่า “อีไต – อีไต (ไอ้เจ็บๆ) อยู่เช่นนั้น จนเสียชีวิต

3.1.2. สาธารณรัฐฝรั่งเศส

ในปี ค.ศ. 1978 มีคดีเกี่ยวกับการให้ค่าเสียหายของผู้เสียหายที่อยู่ในสภาพพิการ ได้ถูกวินิจฉัยเป็นครั้งแรก โดยศาลสูงสุดแผนกคดีอาญาได้มีคำพิพากษาลงวันที่ 3 เมษายน 1978 ในคดีที่ผู้เสียหายถูกกระทำละเมิดจากอุบัติเหตุทางรถยนต์ส่งผลให้สูญเสียความสามารถในการทำงานโดยสิ้นเชิง นอกจากนี้สมองยังได้รับการกระทบกระเทือนอย่างรุนแรงจนสูญเสียความทรงจำไม่รู้สีกตัวโดยสิ้นเชิง ต้องอยู่ในสภาพพิการ ซึ่งศาลพิพากษาให้ผู้เสียหายได้รับค่าเสียหายสำหรับความเสียหายหลายประการด้วยกันซึ่งหนึ่งในนั้น คือ ค่าเสียหายสำหรับความเสียหายที่ต้องสูญเสียความรื่นรมย์ในชีวิต ซึ่งเป็นค่าเสียหายเพื่อที่ผู้เสียหายจะสามารถไปหาความพึงพอใจอย่างอื่นมาทดแทนความเสียหายทางจิตใจ หรือทางอารมณ์ที่ตนเองได้รับ เช่น ก่อนที่จะถูกทำละเมิดผู้เสียหายชอบเดินร่ำต่อมากถูกทำละเมิดอันเป็นเหตุให้ต้องตัดขาทั้ง

ไม่อาจเดินร่าได้ต่อไป เขาสามารถที่จะนำค่าเสียหายสำหรับการสูญเสียความรื่นรมย์ในชีวิต ไปใช้ในการเรียนศิลปะหรือดนตรีเพื่อสร้างความรื่นรมย์อย่างอื่นทดแทนความรื่นรมย์จากการเดินร่า เป็นต้น

3.1.3. สหรัฐอเมริกา[†]

สหรัฐอเมริกาได้มีการพัฒนาแนวความคิดในการพิจารณาการเจ็บป่วยและการเยียวยาสำหรับการได้รับสารพิษแต่ยังไม่ปรากฏอาการจากสารพิษ ดังเช่น

คดี Ferrara V. Gulluchio (1958) ซึ่งในคดีนี้โจทก์ฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายอันเป็นผลมาจากการที่โจทก์ต้องทนทุกข์ทรมานด้านจิตใจจากความกังวลว่าจะเป็น โรคมะเร็ง ภายหลังจากฉายเอกซเรย์ที่ไม่จำเป็น แม้ว่าจะยังไม่ปรากฏอาการของโรคมะเร็งทางกายภาพ โดยศาลเห็นว่าโจทก์มีสาเหตุและมีเหตุผลต่อการเกรงกลัวโรคที่จะเกิดขึ้นในอนาคต หรือเรียกว่า ความหวาดกลัวโรคมะเร็ง (Cancerphobia) จึงพิพากษาให้โจทก์ได้รับค่าเสียหาย

คดี Ayers V. Township of Jackson ซึ่งในคดีนี้ศาลมีคำพิพากษาให้โจทก์ได้รับค่าสินไหมทดแทนสำหรับการตรวจรักษาในอนาคตจากการที่โจทก์ได้รับสารพิษจากการดื่มน้ำในชุมชน แม้ว่าอาการของโรคมะเร็งจะยังไม่แสดงออกมา โดยศาลวินิจฉัยว่ากฎหมายละเมิดสามารถนำมาบังคับใช้กับกรณีผู้ที่ได้รับสารพิษ แต่ยังไม่แสดงอาการในการเรียกร้องค่าตรวจรักษาที่มีเหตุผล และเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับประโยชน์สาธารณะในการเฝ้าระวังและตรวจรักษาโรคแต่เนิ่น ๆ

3.2 การพิจารณาคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษประเทศไทย

คดีนี้ผู้ฟ้องคดีทั้งสองคนฟ้องว่า: ผู้ถูกฟ้องคดี (สำนักงานพลังงานปรมาณูเพื่อสันติ เดิม) ละเว้นไม่ดำเนินการตรวจสอบควบคุมการดำเนินการเกี่ยวกับการจัดเก็บเครื่องฉายรังสี โคบอลต์ 60 ซึ่งบรรจุสารกัมมันตภาพรังสีโคบอลต์ 60 ให้ถูกต้องปลอดภัยตามหน้าที่ที่กำหนดในกฎกระทรวง เป็นเหตุให้มีผู้นำชิ้นส่วนดังกล่าวมาขายให้แก่ นาย ก. โดยนาย ก. ได้นำชิ้นส่วนดังกล่าวกลับไปยังที่พักและพยายามแยกชิ้นส่วนดังกล่าว ทำให้สารกัมมันตภาพรังสีรั่วไหลออกมา และแพร่กระจายออกมาในปริมาณที่สูงก่อให้เกิดการเจ็บป่วยจากการได้รับสารกัมมันตภาพรังสี และถึงแก่ความตาย เนื่องจากได้รับรังสีดังกล่าว ผู้ฟ้องคดีทั้งสองคนได้ยื่นคำร้องขอให้ผู้ถูกฟ้องคดีชดเชยค่าสินไหมทดแทน แต่ผู้ถูกฟ้องคดีเพิกเฉยทำให้ผู้ฟ้องคดีทั้งสอง

[†] วิทยานิพนธ์ คดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม : ศึกษาเฉพาะกรณีคดีพิพาทตามมาตรา 9 วรรคหนึ่ง (3) แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 โดย สุเมณี ชัยยะศิริสุวรรณ นิติศาสตรมหาวิทาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2549 (น. 37-38)

[‡] คดีหมายเลขดำที่ อ. 504/2547 หมายเลขแดงที่ อ. 415/2550 ระหว่าง นางสาว ส. ที่ 1 กับพวกรวม 12 คน ผู้ฟ้องคดี กับ สำนักงานปรมาณูเพื่อสันติ (สำนักงานพลังงานปรมาณูเพื่อสันติ เดิม) ผู้ถูกฟ้องคดี เรื่องคดีพิพาทเกี่ยวกับการกระทำละเมิดของหน่วยงานทางปกครองอันเกิดจากการละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ

สิบสองคนได้รับความเดือดร้อนเสียหาย จึงนำคดีมาฟ้องต่อศาลปกครอง ขอให้ศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งให้ผู้ถูกฟ้องคดีชดเชยค่าเสียหาย และค่ารักษาพยาบาล 15 ปี หรือให้รับผิดชอบค่ารักษาพยาบาลที่ต้องรักษาตัวอย่างต่อเนื่องจนกว่าจะมีสุขภาพอนามัยเป็นปกติพร้อมค่าสินไหมทดแทน

ศาลปกครองชั้นต้นพิจารณาแล้วเห็นว่า ผู้ถูกฟ้องคดีละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติเป็นเหตุให้เกิดละเมิดต่อผู้ฟ้องคดีทั้งสิบสองคน จึงพิพากษาให้ผู้ถูกฟ้องคดีชำระค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้ฟ้องคดีทั้งสิบสองคน พร้อมดอกเบี้ย และให้สงวนสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษาในส่วนค่ารักษาพยาบาลในอนาคตที่จะต้องติดตามผลการตรวจเลือด เพื่อกำหนดค่ารักษาพยาบาลในอนาคตอีกภายในระยะเวลาไม่เกิน 2 ปี นับแต่วันที่มีคำพิพากษา คำขออื่นนอกจากนี้ให้ยก ผู้ฟ้องคดีทั้งสิบสองคนอุทธรณ์และยื่นคำร้องขอแก้ไขอุทธรณ์ ขอให้ศาลปกครองสูงสุดพิพากษาแก้ในประเด็นเรื่องค่าเสียหาย โดยขอกำหนดค่าสินไหมทดแทนและให้สงวนสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษาในส่วนค่ารักษาพยาบาลในอนาคตที่ภายในระยะเวลาเกิน 2 ปี นับแต่วันที่มีคำพิพากษา

ศาลปกครองสูงสุดพิเคราะห์แล้วเห็นว่า ค่ารักษาพยาบาลในอนาคตที่ศาลปกครองจะแก้ไขให้ได้ ต้องเป็นค่าใช้จ่ายที่ศาลปกครองชั้นต้นได้พิพากษากำหนดให้แล้ว แต่มีข้อมูลเพิ่มเติมและมีความจำเป็นต้องเสียค่าใช้จ่ายในส่วนนี้เพิ่มขึ้น ศาลปกครองจึงจะกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมได้ภายในสองปี เมื่อค่าเสียหายตามคำขอในอุทธรณ์อ้างว่าเป็นค่ารักษาพยาบาลในอนาคตของผู้ฟ้องคดีทั้งเก้าคนเป็นค่ารักษาพยาบาลในอนาคตที่กล่าวอ้างขึ้นมาใหม่ ไม่มีหลักฐานค่าเสียหายที่ศาลปกครองได้กำหนดไว้เดิม ค่ารักษาพยาบาลในอนาคตในส่วนนี้จึงไม่อยู่ในหลักเกณฑ์ที่ศาลปกครองจะกำหนดให้ได้ ที่ศาลปกครองชั้นต้นพิพากษายกคำร้องของผู้ฟ้องคดี ในส่วนของค่ารักษาพยาบาลในอนาคตจึงชอบแล้ว พิพากษายืน

4. วิเคราะห์ปัญหาในการนำหลักการของมาตรา 444 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาใช้ในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

4.1 ปัญหาเกี่ยวกับการที่ไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับวิธีพิจารณาคดีปกครองในการใช้อำนาจขยายระยะเวลาเปลี่ยนแปลงคำพิพากษา

จากการศึกษา พบว่าพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 72 เป็นบทบัญญัติที่ให้ศาลปกครองมีอำนาจกำหนดคำบังคับอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่กฎหมายกำหนด แต่มิได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการให้อำนาจศาลออกคำสั่งบังคับในกรณีที่สิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดความเสียหายต่อร่างกาย อนามัย ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลหรือค่าใช้จ่ายในการตรวจติดตามอาการป่วยหลังจากวันฟ้อง ค่าเสียหายทางด้านสุขภาพ ค่าขาดประโยชน์ ค่าเสียหายในอนาคต ค่าเสียหายทางด้านจิตใจหรือค่าเสียหายมิใช่ตัวเงิน เมื่อพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มิได้บัญญัติในเรื่องดังกล่าวไว้ จึงมีบทบัญญัติระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธี

พิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 ข้อ 5 กำหนดให้ในกรณีที่กฎหมายหรือวิธีพิจารณาคดีปกครองมิได้กำหนดเรื่องใดไว้โดยเฉพาะ ให้ดำเนินการตามหลักกฎหมายทั่วไปว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง แต่เนื่องจากคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นคดีที่มุ่งคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ดังนั้น การที่ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 นำหลักกฎหมายทั่วไปมาใช้บังคับจึงยังไม่สอดคล้องกับระบบไต่สวนอันเป็นระบบหลักในการพิจารณาคดีปกครอง

4.2 ปัญหาเกี่ยวกับความเป็นไปได้ในการนำบทบัญญัติหลักการทางคดีแพ่งมาใช้ในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษา พบว่า เมื่อศาลปกครองไม่มีวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมเฉพาะ ทำให้คดีสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในอำนาจพิจารณาของศาลปกครองต้องนำหลักกฎหมายแพ่งมาใช้ในการพิจารณาคำหนดค่าเสียหาย เช่น มาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่า ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมายให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิดจำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น จากบัญญัติข้างต้นจะเห็นได้ว่า ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เมื่อบุคคลใดได้รับความเสียหายจากการกระทำ “โดยผิดกฎหมาย” บุคคลนั้นมีสิทธิเรียกค่าเสียหายตามกฎหมายได้ก็ต่อเมื่อสามารถพิสูจน์ว่าได้รับความเสียหายและมีหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ในการดำเนินการตามขั้นตอนกระบวนการพิจารณาของศาล ไม่ว่าจะเป็นศาลยุติธรรม ศาลปกครอง ดังจะเห็นได้จากคำพิพากษาของศาลทุกระบบศาลจะต้องนำบทบัญญัติว่าด้วยความรับผิดชอบเพื่อละเมิดมาปรับใช้ในคดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของตน ซึ่งโดยหลักแล้วผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำละเมิดจะต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าตนได้รับความเสียหายอย่างไร ตามหลักที่เรียกว่า “ผู้ใดกล่าวอ้าง ผู้นั้นนำสืบ”

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าในปัจจุบัน การที่ศาลปกครองซึ่งใช้ระบบไต่สวนนำหลักทั่วไปว่าด้วยความรับผิดชอบละเมิดมาปรับใช้ในคดีปกครองสิ่งแวดล้อม โดยมีได้มีการบัญญัติว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการเยียวยาค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนไว้โดยเฉพาะนั้น ยังไม่สามารถคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายได้อย่างแท้จริง

4.3 ปัญหาเกี่ยวกับการบังคับใช้มาตรา 444 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษา พบว่า มาตรา 444 วรรคหนึ่ง แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กำหนดว่า ในกรณีทำให้เสียหายแก่ร่างกายหรืออนามัยนั้น ผู้ต้องเสียหายชอบที่จะได้ชดเชยค่าใช้จ่ายอันตนต้องเสียไป และค่าเสียหายเพื่อการที่เสียความสามารถประกอบการงานสิ้นเชิงหรือแต่บางส่วน ทั้งในปัจจุบันและในเวลาอนาคตด้วย ซึ่งแม้มาตรา 444 วรรคหนึ่ง แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จะมีได้ระบุชัดว่าเป็น

ค่าเสียหายอะไร อย่างไรบ้าง แต่เมื่อพิจารณาลักษณะการกระทำละเมิดแล้ว ย่อมหมายความว่าค่ารักษาพยาบาลและค่าใช้จ่ายในการที่ต้องเสียหายแก่ร่างกายหรืออนามัย รวมถึงค่าใช้จ่ายในการแก้ไขให้ฟื้นฟูสภาพร่างกายให้อยู่ในสภาพเดิม ในการกำหนดค่าเสียหายในส่วนนี้ควรคำนึงว่าอวัยวะที่ถูกกระทำละเมิดเป็นส่วนใดของร่างกายและเป็นอวัยวะที่สำคัญหรือไม่ ในกรณีที่ศาลยังไม่อาจหยั่งรู้ถึงความเสียหายที่แท้จริงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตและเป็นผลโดยตรงจากการกระทำละเมิด ศาลควรใช้ดุลพินิจในการสงวนสิทธิไว้ในคำพิพากษาเพื่อแก้ไขคำพิพากษา นอกจากนี้ ยังหมายความว่ารวมถึงค่าเสียหายความสามารถประกอบการทำงาน ซึ่งเป็นกรณีที่ผู้เสียหายต้องพิการ ทุพพลภาพ ทำให้เสียไปหรือเสื่อมลงของสมรรถภาพหรือประสิทธิภาพในการประกอบการทำงานรวมถึงการที่เสียโอกาสความก้าวหน้าให้ดีกว่าเดิมด้วย ดังนั้นศาลจึงต้องใช้ “ระบบไต่สวน” ในการพิจารณาพิพากษาคดี ศาลมีอำนาจแสวงหาข้อเท็จจริงได้ตามความเหมาะสม โดยศาลอาจแสวงหาข้อเท็จจริงจากพยานบุคคล พยานเอกสาร พยานผู้เชี่ยวชาญ หรือพยานหลักฐานอื่นนอกเหนือจากพยานหลักฐานของคู่กรณีที่ปรากฏในคำฟ้อง คำให้การ คำคัดค้านคำให้การหรือคำให้การเพิ่มเติม ในการแสวงหาข้อเท็จจริงตามที่เห็นสมควรได้ เพื่อเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นกับประชาชนและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้อย่างแท้จริง

สำหรับมาตรา 444 วรรคสอง แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กำหนดว่า ถ้าในเวลาพิพากษาคดี เป็นการพ้นวิสัยจะหยั่งรู้ได้แน่ชัดว่าความเสียหายนั้นได้มีแท้จริงเพียงใด ศาลจะกล่าวในคำพิพากษาว่ายังสงวนไว้ซึ่งสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษานั้นอีกภายในระยะเวลาไม่เกินสองปีก็ เห็นได้ว่า การที่ศาลปกครองซึ่งใช้ระบบไต่สวนในการพิจารณาพิพากษาคดี แต่กลับนำมาตรา 444 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาเป็นฐานในการกำหนดค่าเสียหายนั้น ยังไม่สามารถเยียวยาความเดือดร้อนเสียหายให้กับประชาชนได้อย่างแท้จริง กล่าวคือ หากศาลเห็นได้ว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นกับร่างกายของประชาชนผู้ที่ได้รับสารพิษนั้น ยังไม่ปรากฏอาการออกมาในวันที่มีคำพิพากษาคำสั่ง การที่มาตรา 444 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้น ได้บัญญัติให้ศาลมีอำนาจในการที่จะแก้ไขข้อสงวนคำพิพากษาถ้าเป็นการพ้นวิสัยจะหยั่งรู้ได้แน่ชัดว่าความเสียหายนั้นมีแท้จริงเพียงใด ศาลจะกล่าวอ้างในคำพิพากษาว่ายังสงวนไว้ซึ่งสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษานั้นอีกภายในระยะเวลาไม่เกินสองปี แต่หากเป็นคดีสิ่งแวดล้อมแล้วระยะเวลาไม่เกินสองปีในการที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงคำพิพากษานั้น ยังไม่สามารถเยียวยาผู้เสียหายได้อย่างแท้จริง กล่าวคือหากความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับเกิดจากการสารพิษที่เข้าไปสะสมอยู่ในร่างกาย ซึ่งในวันที่มีคำพิพากษายังไม่ปรากฏอาการ และสารพิษบางชนิดต้องใช้ระยะเวลามากกว่าสองปี เนื่องจากโดยปกติความเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมเมื่อเกิดการปนเปื้อนของสารพิษมักจะปรากฏความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย และทรัพย์สิน รวมทั้งทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสียหาย แต่ความเสียหายดังกล่าวอาจยังไม่ปรากฏอาการ หรือแสดงอาการออกมาในวันที่ได้รับสารพิษนั้น

5. ข้อเสนอแนะ

ผู้เขียนเห็นควรวินิจฉัยแก้ไขให้ศาลปกครองมีวิธีพิจารณาคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแยกต่างหากจากวิธีพิจารณาคดีปกครองทั่วไป เนื่องจากปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมส่งผลกระทบต่อสิทธิประโยชน์ของสาธารณชนและการบริหารราชการแผ่นดินโดยรวม สมควรให้การดำเนินกระบวนการวิธีพิจารณาคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นไปโดยรวดเร็วทันต่อการป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อระบบนิเวศ สังคมและเศรษฐกิจ รวมทั้งต่อการแก้ไขเยียวยาความเดือดร้อนหรือเสียหายแก่ผู้กรณีอย่างมีประสิทธิภาพ ในเรื่องภาระการพิสูจน์ในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ควรมีการปรับปรุงกฎหมายในส่วนที่เกี่ยวกับภาระการพิสูจน์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล ในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะ โดยศาลสามารถที่จะกำหนดประเด็นข้อพิพาทประเด็นใดจำเป็นต้องพิสูจน์ถึงข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับกระบวนการที่ก่อให้เกิดความเสียหาย หรือมลพิษที่ก่อให้เกิดความเสียหาย หรือประเด็นข้อพิพาทอื่นใดที่ศาลเห็นว่าข้อเท็จจริง และเอกสารต่าง ๆ อยู่ในความครอบครองของผู้กรณีซึ่งเป็นฝ่ายที่ก่อให้เกิดความเสียหาย โดยให้ภาระการพิสูจน์ตกไปอยู่แก่ผู้กรณีฝ่ายที่ก่อให้เกิดความเสียหายนั้น ซึ่งหากมีบทบัญญัติในเรื่องดังกล่าวก็จะเป็นการผลักภาระการพิสูจน์ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล จากเดิมที่ใช้หลักผู้ใดกล่าวอ้าง ผู้นั้นนำสืบ ซึ่งหลักดังกล่าวนี้ ภาระการพิสูจน์จะตกอยู่ที่ผู้ฟ้องคดีอันเป็นการยากที่จะพิสูจน์ให้ศาลเห็นได้ว่าความเสียหายเกิดจากผู้ประกอบกิจการ

นอกจากนี้ ควรมีบทบัญญัติเพิ่มเติมในการออกคำบังคับตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลในมาตรา 72 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 โดยไม่จำเป็นต้องยึดติดกับมาตรา 444 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เนื่องจากคดีสิ่งแวดล้อมเป็นพิษนั้นมีลักษณะพิเศษคือผู้ที่ได้รับสารพิษเข้าสู่ร่างกายและอยู่ในระหว่างการสะสมในร่างกายแต่ยังไม่ปรากฏอาการ หรือยังไม่ปรากฏความเสียหายที่สามารถกำหนดเป็นจำนวนเงินค่าเสียหายต่อร่างกาย สุขภาพอนามัยได้อย่างแน่นอนในวันที่มีคำพิพากษาคำสั่ง ซึ่งโดยปกติความเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมเป็นพิษมักใช้ระยะเวลาอันเกินกว่า 2 ปี ในการสะสมสารพิษ ดังนั้น ถ้าหากผู้เสียหายสามารถพิสูจน์หรือมีพยานหลักฐานมาแสดงความเสียหายที่จะได้รับในอนาคตหรือคาดการณ์ได้ว่าจะมีความเสียหายเกิดขึ้นในอนาคตอย่างแน่นอนต่อศาล เช่นหลักฐานทางการแพทย์ที่ยืนยันระยะเวลาในการแสดงอาการหรือปรากฏความเสียหายอันเนื่องมาจากการได้รับสารพิษนั้น หรือหลักฐานยืนยันระยะเวลาที่จะต้องทำการรักษาจากพยานผู้เชี่ยวชาญ ศาลก็ควรที่จะพิจารณากำหนดระยะเวลาในการขอสงวนสิทธิในการแก้ไขคำพิพากษาไว้ไม่เกิน 10 ปี นับแต่วันที่มิคำพิพากษาคำสั่ง ทั้งนี้ ตามร่างพระราชบัญญัติวิธีพิจารณา คดีสิ่งแวดล้อม พ.ศ. .... และหากความปรากฏต่อศาลในระหว่างระยะเวลาที่กำหนดว่าข้อเท็จจริงตามที่ศาลตั้งข้อสงวนไว้เช่นนั้นได้เกิดขึ้นหรือเปลี่ยนแปลงไปศาลพึงดำเนินการได้สวนข้อเท็จจริงในเรื่องดังกล่าวให้ชัดเจนและอาจมีคำพิพากษาในส่วนที่ได้มีการตั้งขอ

สงวนไว้ก็ได้ ทั้งนี้ ตามคำแนะนำของประธานศาลปกครองสูงสุด ในการดำเนินคดีปกครองเกี่ยวกับ
สิ่งแวดล้อม

บรรณานุกรม

การจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมกับปัญหากระบวนการยุติธรรมไทย (Environmental Courts and Problems of Thai
Judicial Systems, โดย กฤษณะ ช่างกล่อม, สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, 2556, (น. 84)

ความรับผิดฐานละเมิดโดยเด็ดขาด (strict liability) ของกฎหมายสิ่งแวดล้อม ของประเทศอังกฤษ

เปรียบเทียบกับกรณีของประเทศไทย, โดย เขตไท สังการ์นินธุ์, วารสารนิติศาสตร์, 30 กันยายน

2543 วรเจตน์ ภาศิริรัตน์. (2554). กฎหมายปกครอง ภาคทั่วไป. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติราษฎร์.

จิตติ ดิงศภัทย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 มาตรา 354 ถึงมาตรา 452 ว่าด้วยมูล

แห่งหนี้, พิมพ์ครั้งที่ 4 แก้ไขเพิ่มเติม กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เอกสารการสอนชุดวิชา กฎหมายสิ่งแวดล้อม สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัย